

المرغوب والمحذور لتحفه الدستور

نگاشته

شرف بن بهاء المطبب شیرازی

به کوشش:

ژیلا درخشان فرد

زیر نظر:

دکتر محمد مستوی

انتشارات منشور سمیر

با همکاری انجمن تاریخ پژوهان مراغه

تهران - ۱۳۹۳

سرتناسه: طبیب شیرازی، شرف بن بهاء
عنوان و نام بدیداور: المرغوب والمختور / شرف بن بهاء طبیب شیرازی: به کوشش ژبلا
درخشان فرد + زیر نظر محمد مشتری
مشخصات نشر: منشور سمیر مراغه: انجمن تاریخ پژوهان مراغه، ۱۳۹۳

مشخصات ضاهری: ۴۶۸ ص.

فروست: احیای میراث مخطوط: ۱۷

شابک: ۶-۱۶-۷۵۰۹-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عربی

یادداشت: کتابنامه

موضوع: پزشکی سنتی - متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع: تغذیه - متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع: مواد غذایی - متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع: سنانی - متون قدیمی تا قرن ۱۴

شناسه پروژه: درخشان فرد، ژبلا، ۱۳۵۹

شابک: الفزود: مشتری، محمد، ۱۳۵۹، زیر نظر

کتابخانه: ۱۳۹۳ / ۶۰۴ / ۸۱۳۵

رده: ۶۱۰

شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۳۶۳۱

انجمن تاریخ پژوهان مراغه

انتشارات منشور سمیر

المرغوب والمختور / شرف بن بهاء المصطفی شیرازی

نگاشته: شرف بن بهاء المصطفی شیرازی

به کوشش: ژبلا درخشان فرد

زیر نظر: دکتر محمد مشتری

از مجموعه: احیای میراث مخطوط / ۱۷

دبیر مجموعه: دکتر یوسف بیگ باباپور

نوبت چاپ: اول

طراح و صفحه آرا: محمد مهدی شعبانی

شمارگان: ۲۰۰

شماره نشر: ۲۷-۱

بها: ۳۰۰۰۰ ریال

© حق چاپ: ۱۳۹۳، انتشارات منشور سمیر با همکاری انجمن تاریخ پژوهان مراغه

شابک: ۶-۱۶-۷۵۰۹-۶۰۰-۹۷۸

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بزنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیمه در مستند نویسی، و مانند آن‌ها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

۹	مقدمه
۱۵	مقاله‌ی اول: در مرغوبات
۳۱	باب اول: در کلام کلی در جمیع متناهات
۵۳	باب دوم: در حیوب
۷۳	باب سوم: در لحوم
۹۵	باب چهارم: در بیان شیر و بیضه و متعلقات آن
۱	باب پنجم: در میوه‌ها
۱۳۷	باب ششم: در اثماری که در ایشان روغنی باشد، در ۵ فصل
۱۴۷	باب هفتم: در بزور دهنیه
۱۵۵	باب هشتم: در حلویات

باب نهم: در ترشیا.....	۱۶۳
باب دهم: در بقول.....	۱۷۱
باب یازدهم: در توایل و اقاویه و ادویه جات.....	۱۹۷
باب دوازدهم: در کوامیخ و بوارد و مخللات.....	۲۱۳
باب سیزدهم: در مرباها و انبه جات.....	۲۲۱
باب چهاردهم: در اطعمه مرکبه.....	۲۳۳
باب پانزدهم: در انواع حلوها.....	۲۶۱
باب شانزدهم: در شوریات از آب و شراب و متعلقات آن.....	۲۷۱
باب هفدهم: در بیان سایر سریه و در آب.....	۲۹۱
باب هجدهم: در مشومات.....	۳۱۱
باب نوزدهم: در عرقها و روغنها.....	۳۳۱
باب بیستم: در مساکن و ملایس.....	۳۴۱
مقاله‌ی دوم: در محذورات از انواع سموم و هوام.....	۳۵۱
باب اول: در کلام کلی در جمیع محذورات.....	۳۵۳

باب دوم: در علامت هر نوع از سموم و مشروبہ..... ۳۶۱

باب سوم: در انواع سموم نباتی و علامات هر یک..... ۳۷۱

باب چهارم: در انواع سموم حیوانی و علامات هر یک..... ۳۸۹

باب پنجم: در انواع سموم معدنی و علامات هر یک..... ۴۰۱

باب ششم: در انواع سموم هوام و معالجات هر یک..... ۴۰۹

باب هفتم: در معالجات حشرات و سحرات..... ۴۱۹

باب هشتم: در انواع سموم و اصناف مسمومان..... ۴۲۷

باب نهم: در نهش و لسع حشرات و معالجات آنها..... ۴۳۹

باب دهم: در گزیدن انسان و سیاع و وصایای اطباء و سرگذشت غدورات..... ۴۵۳

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد

نسخه‌ی حاضر، که رساله‌ی "المرغوب والمحمذور" از جناب "دستور" نامگذاری شده، به شماره‌ی $\frac{12897}{5515}$ در کتابخانه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی در صندوق ۲، شماره‌ی ۱۵۹ نگهداری می‌شود. این نسخه توسط شخصی به نام شرف بن بهاء‌المطبیب شیرازی، در قرن ۱۰ یا اوایل قرن ۱۱ به خط نستعلیق، کتابت شده است.

نویسنده در مقدمه انگیزه‌ی خود را از نگارش کتاب اینگونه بیان می‌دارد: «و این ضعیف را چون شرف دریافت عتبه‌بوسی مسند عالی و جناب ذی‌المعالی، اعظم همایون، مدبّر ممالک ربیع مسکون، کافل ضوابط دین و دولت، ضابط قواعد ملک و

ملت، رافع الوية المجد والتمكين، مشير اماجد الولاة و اعظم السلاطين، ناظم مصالح امور المسلمين، ملجأ الغرباء والمساكين، مباني الخيرات، جامع جوامع المبررات؛ شعرا: انكه ز افضال اوست مرتبت عز و جاه وانكه ز اقبال اوست تقويت ملك دين مظهر القاب العز و العلى، سامى اسامى المجد و النهى، سمى من لم يجعل الله له قبيلا سميا، صفى الحق و الدنيائى و الدين، يحيى ضاعف الله جلاله و مده على خافقين ظلاله، كه مرام و مبتعاء ارباب دين و دولت و مقصد و ملتجاء فضل و هنر است، سرمد مافول بود و جز نوالى اخبار فضيلت پرورى و تواتر آثار فضائل گستري آن جناب كه در اقسام علوم و فنون كمالات ناقدى بصير و ميمزى خبير است و سيله فديست دانست كه از تحف و طرف دنيائى هيچ تحفه اى كه آن سده اى رفيع را شامل چون ايل علمى كه وقوف بر آن در رعايت شرايط آن سبب استقامت مزاج و صحت ابدان كه وقوف عليه صحت اديان است و نص حديث نبوى كه: «العلم علمان: علم الأولين والأديان». بر اثبات اين قول، حجتى متين و دليلى مبين است نتواند بود، و هراينه تدوين منحيات و جميع متفرقات چنين علمى موجب ذكر جميل و مورث ثواب جزيل است. بابت ما رفعت بندگى خان جهان و خداوند جهانيان - خلد الله عصره و ابد نصره - نواند بود بنا بر تفكر اين معانى و به خاطر اين مباني، داعيه بر آن باعث شد كه در اين دو اسم معنى معرفت، اختيار ملايم و احتراز منافى از زبده اقاويل متقدمان و عنه تصانيف معتبران، چون: امام ابقرط و فاضل الأطباء جالينوس و تحرير الزمان حنين ابن اسحق حلي و استاد مجد ذكرياى رازى و علامة الورى شيخ رئيس ابو على سينا - حفظهم الله الغفرانه - كه افاضل ايام در شأن ايشان گفته اند: «الطبيب كان معدوماً فأوجده بقراط وميتاً فأحياه جالينوس وأعمى فبصره حنين و متفرقاً فجمعته ابن ذكريا و ناقصاً فكلّمه ابن سينا - رحمه الله عليهم أجمعين -».

مختصری که بر معرفت قواعد اختیار متناولات و رعایت تدابیر آن و ضوابط وجه اجتناب از محترزات و دفع غوایل آن مشتمل باشد به الفاظ پارسی جمع آرد، چنان‌که با رعایت اختصار به هیچ مسأله از کلی و جزوی مسایلی که از آن در این دو قسم مکرر لایذ و ناگزیر است فایت و قاصر نباشد و مع ذلک در ضمن این معالجات، اکثری از امراض که تداوی آن به مفردات و خصوصاً به اغذیه‌ی دوائی ممکن نبود مندرج، تا فواید آن، اعم و منافع آن، اتم باشد و ناظر و باحث آن را از مطالعه و مذاکره‌ی آن فوایدی که متضمن اباحتی باشد که در صدر کتاب مسطور است حاصل آمد و بحکم: «مَنْ أَلْهَدَا عَلَى مَقْدَارٍ مَهْدِيهَا» این بضاعت مزجات را تحفة الفقیر آن درگاه است. بلذیقه تفریر آن عتبه‌ی جهان‌پناه سازد و به شرف ادراک سعادت انحراط و انسلاک در رمه‌ی تیر و سان مفتخر و مستعد گردد و چون سبب تألیف این کتاب، بنا بر عرض مذکور بود و تأتمن آن، بر طریق مسطور، این مختصر را «کتاب المرغوب و المحذور لتحفة الدستور» تسمیه کرده شد. همانا اگر به شرف قبول و نظر استحسان آن جناب، که اکسیر وجود طلبان مقصود است، ملحوظ و محفوظ گردد، مقبول مقبلان زمان و منظور فاضلان دورا باشد.

مشخصات و ویژگی‌های این نسخه

این کتاب در دو مقالت نگاشته شده است و هریک از این مقالات شامل فصل‌ها و فصل‌های گوناگون می‌باشد، که عبارتند از:

مقاله‌ی اول: در مرغوبات، دارای ۲۰ باب:

باب اول: در کلام کلی در جمیع متناولات، دارای ۱۲ فصل؛

باب دوم: در حبوب، در ۶ فصل؛

- باب سوّم: در لحوم، در ۵ فصل؛
- باب چهارم: در بیان شیر و بیضه و متعلقات آن، در ۴ فصل؛
- باب پنجم: در میوه‌ها، در ۱۱ فصل؛
- باب ششم: در اثماری که در ایشان روغنی باشد، در ۵ فصل؛
- باب هفتم: در بزور دهشیه، در ۳ فصل؛
- باب هشتم: در حلویات، در ۳ فصل؛
- باب نهم: در شراب، در ۳ فصل؛
- باب دهم: در عسل، در ۶ فصل؛
- باب یازدهم: در آب و اقلیه و ادویه‌جات، در ۵ فصل؛
- باب دوازدهم: در کواختریه و مخللات، در ۳ فصل؛
- باب سیزدهم: در مرباها و عسل‌جات، در ۶ فصل؛
- باب چهاردهم: در اطعمه مرکبه، در ۳ فصل؛
- باب پانزدهم: در انواع حلواها، در ۳ فصل؛
- باب شانزدهم: در مشروبات از آب و شراب و معانات آن، در ۸ فصل؛
- باب هفدهم: در بیان سایر اشریه و ریوب، در ۵ فصل؛
- باب هجدهم: در مضمومات، در ۵ فصل؛
- باب نوزدهم: در عرقها و روغنها، در ۳ فصل؛
- باب بیستم: در مساکن و ملابس، در ۳ فصل
- مقاله‌ی دوّم: در محذورات از انواع سموم و هوام، در ۱۰ باب؛
- باب اوّل: در کلام کلی در جمیع محذورات، در ۲ فصل؛
- باب دوّم: در علامت هر نوع از سموم و مشروب، در ۳ فصل؛
- باب سوّم: در انواع سموم نباتی و علامات هر یک، در ۴ فصل؛

- باب چهارم: در انواع سموم حیوانی و علامات هر یک، در ۴ فصل؛
- باب پنجم: در انواع سموم معدنی و علامات هر یک، در ۲ فصل؛
- باب ششم: در تدبیر احتراز از سموم هوام و معالجات هر یک، در ۵ فصل؛
- باب هفتم: در معالجات لسع و حشرات، در ۳ فصل؛
- باب هشتم: در انواع سموم و اصناف ماران، در ۴ فصل؛
- باب نهم: در پشه و لسع حشرات و معالجه آنها، در ۴ فصل؛
- باب دهم: در سزیه انسان و سباع و وصایای اطبا در امر محذورات، در ۶ فصل؛

روش تدوین و تصحیح

تدوین و تصحیح این نسخه هر با «کتاب» «منابع قابل اعتماد» و «اعمال روشی دقیق و احتیاط‌آمیز در تدوین و تهیه‌ی نسخ» امکان‌پذیر نمی‌نمود لذا:

۱- در چاپ این نسخه رسم‌الخط امروزی، بر اساس جدانویسی رعایت شده است.

۲- برخی از مشکلات نسخه‌ی حاضر، از قبیل: بعضی از لغات و اصطلاحات داخل متن که در نسخه‌ی اصلی ناخوانا و یا نامشخص بود، با رجوع به منابع دست اول از جمله: فرهنگ لغات تا حدّ توان به صورت ارجاع به پررشت‌ها حلّ شده است.

۳- در مواردی که کلمه تشخیص داده نشده است، آن کلمه را داخل قوس [] آورده‌ام و در پانوشت‌ها نیز در مقابل کلمه علامت سؤال درج نموده‌ام. همچنین مواردی را نیز راقم این سطور با توجه به متن اصلی آورده که در این موارد نیز، ضبط نسخه‌ی اصلی در پانوشت‌ها آمده است.

۴- در نسخه‌ی اصلی گاهی بعضی از حروف مثل «ک» و «گ»؛ «ر» و «ژ»؛ «خ» و «ج» و... به یک صورت کتابت شده است. همچنین در بسیاری موارد، کلماتی بدون نقطه نگاشته شده است؛ در همه‌ی این موارد، تا آنجا که در حد توان بود، کلمات درست جایگزین شده‌اند و ضبط اصلی نسخه نیز به عینه در پانوشت‌ها آمده است، مگر در مواردی نادر که کلمه تشخیص داده نشده است، در اینگونه موارد نیز، عین ضبط نسخه، کلمه، هم در متن و هم در پانوشت‌ها داخل قلاب آمده است.

سپاس خدای را که توفیق عطا نمود تا در باغ همیشه سبز علم و دانش، قدمی مختصر بردارم. حاصل کار را نثار دوستداران علم و ادب نمایم. و سپاس من همچنین بر جناب آقای محمد مشتری است، به خاطر همکاری و پیگیری مستمر در مراحل مختلف شکل‌گیری و تدوین کتاب حاضر. و نیز از خانم‌ها: مریم زراعتی، فاطمه جهان‌دیده که همواره مشوق بنده بوده‌اند، قدردانی می‌کنم.

ژیلا درخشان فرد

مراغه - ۱۴ مرداد ۱۳۹۱